१२ मेधातिथिः काण्वः। अग्निः, ६ प्रथमपादस्य (निर्मथ्याहवनीयौ) अग्नी। गायत्री।

अग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम्। अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम्॥ १ ॥०१२ ॥०१

अस्य- एतस्य। यज्ञस्य- देवपूजायाः सङ्गतिकरणस्य दानस्य वा। सुक्रतुम्- आधारभूतं सर्वभूतहितरतिभूतसङ्कल्पम्। होतारम्- देवानां द्योतनशक्तीनामाह्वातारम्। विश्ववेदसम्- सर्वज्ञम्। अग्निम्। दूतम्- अस्मच्चित्तान्तर्गतचिदाकाशस्थद्योतनशक्तीनामाह्वानार्थमाविष्कारार्थं दूतभूतमाचार्यम्। आचार्यो हि अस्मच्चित्तान्तर्गतचिदाकाशस्थद्योतनशक्तीनां ख्यापयिता। वृणीमहे- वरयामः ॥१ ॥

अग्निमग्निं हवीमभिः सदा हवन्त विश्पतिम्। हव्यवाहं पुरुप्रियम्॥ १ ॥०१२ ॥०२

विश्पतिम्- जननां पालकम्। हव्यवाहम्- हविषां वाहकम्। वेदिस्थाग्न्याराधनाय यद्वस्तु अग्नौ समर्प्यते तद्धविः। एतदाधिभौतिकम्। हृदयान्तर्गतसर्वभूतहितरतिभूतसङ्कल्पमनुसृत्य यत्कर्म क्रियते तदेव अन्तरग्नौ हविः। पुरुप्रियम्- बहुप्रियम्। अग्निम्- आधिभौतिकं दुरोणस्थम्। अग्निम्- आध्यात्मिकं सर्वभूतहितरतिसङ्कल्पभूतम्। हवीमभिः- आह्वानमन्त्रैः। सदा- सततम्। हवन्त- आह्वयन्ति ॥२ ॥

अग्ने देवाँ इहा वह जज्ञानो वृक्तबर्हिषे। असि होता न ईड्यः॥ १ ॥०१२ ॥०३

वृत्तबर्हिषे- वृत्तं वर्तितं बर्हिः यस्य सः वृत्तबर्हिः। तस्मै वृत्तबर्हिषे। वृतु वर्तने । आस्तृतासनाय। स्थिरसुखभूमिकायेत्यर्थः। अधिदैवते तु बर्हिराकाशः। बर्हिःशब्दोऽन्तरिक्षनामसु पठितः। आस्तृतहृदयाकाशायेत्यर्थः। अग्ने। जज्ञानः- हृदये वेद्यां वा प्रादुर्भूतः। देवान्- द्योतनशक्तीः। इह-

Dr. Rangani

अत्र। आ वह- प्रापय। नः- अस्माकम्। ईड्यः- स्तुत्यः। होता- द्योतनशक्तीनामाह्वाता। असि ॥३॥

ताँ उ॑श॒तो वि बो॑धय॒ यद॑ग्ने॒ यासि॑ दू॒त्य॑म्। दे॒वैरा स॑त्सि ब॒र्हिषि॑॥ १ ॥०१२ ॥०४

यत्- यस्मात् कारणात्। अग्ने। त्वम्। दूत्यम्- द्योतनशक्तीः अन्तर्मनसो विबोधार्थं दौत्यम्। यासि- गच्छसि। तस्मात् कारणात्। तान्- देवान् द्योतनशक्तीः। उशतः- अस्मान् कामयमानाः। वश कान्तौ। वि- विशेषेण। बोधय। देवैः- द्योतनशक्तिभिः। आ- आगच्छ। बर्हिषि- दर्भविशेषे। हृदयाकाशे वा। बर्हिरित्याकाशः। अन्तरिक्षनामसु पठितत्वात्। सत्सि- उपविश ॥४॥

घृता॑हवन दीदि॒व प्रति॑ ष्म॒ रिष॑तो दह। अग्ने॒ त्वं र॑क्ष॒स्विनः॑॥ १ ॥०१२ ॥०५

घृताहवन- ज्योतिर्वाहक। दीदिवः- द्योतक। अग्ने। त्वम्। रक्षस्विनः- स्वार्थैकबुद्धिनिष्ठाः। यस्माद्वयं रक्षितव्याः तद्रक्ष इति यास्कः। रिषतः- हिंसाशक्तीः। रिश हिंसायाम्। प्रति- अस्मत्प्रतिकूलभूताः। दह स्म- सर्वथा भस्मीकुरु ॥५॥

अ॒ग्निना॒ग्निः समि॑ध्यते क॒विर्गृ॒हप॑ति॒र्युवा॑। ह॒व्य॒वाड्जु॒ह्वा॑स्यः॥ १ ॥०१२ ॥०६

अग्निना- सर्वभूतहितरत्युद्भूतसङ्कल्पाग्निना। अग्निः- वेदिस्थाग्निः। समिध्यते- सम्यक् दीप्यते। या ते अग्ने यज्ञिया तनूस्तयेष्यारोहात्मानं अच्छा वसूनि कुर्वन्। अस्मे नर्या पुरूणि। यज्ञो भूत्वा यज्ञमासीद स्वां योनिम्। जातवेदो भुव आजायमानः सक्षय एहि॥ इति श्रुतेः। कविः- इन्द्रियातीतद्रष्टा। गृहपतिः- अस्मत्कुटुम्बनाथः। युवा। हव्यवाट्- बहिर्यज्ञे हविषो वोढा। अन्तर्यज्ञे सर्वभूतहितरत्युद्भूतसङ्कल्पाग्नये समर्पितकर्मणां भावनानां वा वोढा। जुह्वास्यः- हूयते अनयेति जुहूर्मन्त्रो हृदयभावना वा। जुहूरेव यस्य आस्यं जुह्वास्यः समिध्यते ॥६॥

Dr. Rangani

कविमग्निमुप स्तुहि सत्यधर्माणमध्वरे। देवममीवचातनम्॥ १ ॥०१२ ॥०७

कविम्- क्रान्तदर्शिनम्। सत्यधर्माणम्- यस्य धर्मः सत्यः स सत्यधर्मा। तं सत्यधर्माणम्। देवम्- द्योतकम्। अमीवचातनम्- हिंसाघातकम्। अग्निम्। अध्वरे- अहिंसाभूतकर्मणि। नञः विरोधार्थत्वात् सर्वभूतहिताख्यकर्मणि। उप- उपेत्य। स्तुहि- स्तोत्रं कुरु ॥७॥

यस्त्वामग्ने हविष्पतिर्दूतं देव सपर्यति। तस्य स्म प्राविता भव॥ १ ॥०१२ ॥०८

अग्ने। देव। यः। त्वाम्। हविष्पतिः- हविषां पालकः। सपर्यति- परिचरति। तस्य। प्राविता- प्रकर्षेण रक्षकः। भव स्म- अवश्यं भव ॥८॥

यो अग्निं देववीतये हविष्माँ आविवासति। तस्मै पावक मृळय॥ १ ॥०१२ ॥०९

यः। हविष्मान्- हविर्युक्तः। वेदिस्थाग्निसमर्पणाय वस्तुसंपन्न इत्याधिभौतिके। सर्वभूतहितरत्युद्भूतसङ्कल्पसमर्पणाय कर्मभिर्भावनाभिः संपन्न इत्याध्यात्मिके। देववीतये- द्योतनशक्तीनां अन्तर्हृदयस्थानां भोगाय। तद्भोगेनैव ताः शक्तयः पुष्टा भवेयुः। आविवासति- परिचरति। पावक- शोधक। तस्मै- तम्। मृळय- आनन्दय ॥९॥

स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवाँ इहा वह। उप यज्ञं हविश्च नः॥ १ ॥०१२ ॥१०

सः- तादृशस्त्वम्। नः- अस्माकम्। पावक- शोधक। दीदिवः- दीप्यमान। अग्ने। देवान्- द्योतनशक्तीः। इह- अत्र। नः- अस्माकम्। यज्ञम्- सङ्गतिकरणं देवपूजां दानम्। हविश्च- बहिर्यज्ञे समर्पितव्यवस्तु अन्तर्यज्ञे समर्पितव्यकर्माणि भावना वा। आवह- प्रापय ॥१०॥

स न स्तवान आ भर गायत्रेण नवीयसा। रयिं वीरवतीमिषम्॥ १ ॥०१२ ॥११

Dr. Ranganji

सः- तादृशस्त्वम्। नः- अस्मभ्यम्। स्तवानः- स्तूयमानः। नवीयसा- स्तुतिसंपन्नेन। णु स्तुतौ। नूयते इति नवम्। सदा अभिनवेन वा। सदा अयातयामेन। अगतरसेनेति भावः। गायत्रेण- गायकत्रात्रा मन्त्रेण। रयिम्- संपद्भूताम्। वीरवतीम्- वीर्यवर्धिनीम्। इषम्- कामनाम्। आ भर ॥११॥

अग्ने॑ शु॒क्रेण॑ शो॒चिषा॒ विश्वा॑भिर्दे॒वहू॑तिभिः। इ॒मं स्तोमं॑ जुषस्व नः॥ १॥०१२॥१२

अग्ने। शुक्रेण- ज्योतिर्मयेण। शोचिषा- पूतीभावेन। शुचिर् पूतीभावे। विश्वाभिः- सर्वैः। देवहूतिभिः- द्योतनाह्वानैः। इमम्- इदम्। नः- अस्माकम्। स्तवम्- स्तोत्रम्। जुषस्व- सेवस्व ॥१२॥

Dr. Ranganji